

De moord op Merijntjes vader

Hij wilde de wereld beter maken. Schrijven om anderen vooruit te helpen. Als geestelijk vader van Merijntje Gijzen en Bulletje en Bonestaak had auteur A.M. de Jong grote idealen. Op 18 oktober is het 75 jaar geleden dat SS'ers hem vermoordden in zijn villa in Blaricum.

Ze dronken nog een kopje thee met hem. En ook de sigaret die schrijver A.M. de Jong hen aanbod, sloegen ze niet af. Maar kort daarna schoten de twee SS'ers die de auteur bezochten hem dood. Gewoon bij hem thuis, in de hal. Het was één van de eerste acties van het Silbertanne-moordcommando in ons land.

Op naar het A.M. de Jong Museum in Nieuw-Vossemeer, voor achtergronden over de auteur. Kijk: daar staat bijvoorbeeld het bureau waaraan hij schreef. Het lijkt een simpel meubelstuk, maar hier - in de geboorteplaats van de schrijver - koesteren ze het als een pronkstuk. Begrijpelijk, want het werkblad is de geboortegrond van Merijntje Gijzen en de stripfiguren Bulletje en Bonestaak.

Schrijver A.M. de Jong 75 jaar geleden omgebracht door SS

Op de stoep van het museum, in het hart van het dorp, kijkt Merijntje je in brons aan. Een blik van herkenning, want daarin schuilen de verhalen van het Brabantse jochie met het hart op de tong. Wie ze niet uit de boeken kent, kent ze vast van de tv-serie waarin kijkers meeleefden met het jongetje dat ervan droomde om pastoor te worden. Babelend en kuierend langs dijken en dreven, deelt hij zijn dromen met stroper De Kruik en met zwerver en invalkosten Flierefluiter. De verhalen nemen de lezer mee naar het gemeidelijke plattelandseven van rond 1900 waarin bewoners lief en leed met elkaar deelden en waarin menier pastoor en de rijke herenboeren het onbetwiste gezag vormden.

Borstelmaker

Dwalend door het museum blader je denkbeeldig door het boek over het leven van de auteur. Foto's, brieven en boeken nemen je mee naar de vorige eeuw, naar het

dorp waar hij opgroeide in een gezin met dertien kinderen. Thuis regeerde de armoede. Zijn vader verdiende de kost als borstelmaker en 'dagloner' wat inhield dat boeren hem voor losse klussen inhuurden, als er werk was. Een foto in het museum toont het huisje in Nieuw-Vossemeer waar de schrijver ter wereld kwam. Zoek er niet naar in het dorp, want het pandje rakte in 1953 onherstelbaar beschadigd bij de watersnoodramp die ook Nieuw-Vossemeer hard trof.

Het dorp en de omgeving van dijken en polders waren het decor van de Merijntje Gijzen-boeken, waarvoor de auteur zich verplaatste in de gedachtewereld van het jochie. Bij het schrijven van die dorpsverhalen leunde De Jong vooral op zijn vroegste jeugdherinneringen, want geldgebrek dreef het gezin Gijzen al naar Rotterdam voor hij zijn lagere school had afgerond. Gelokt door verhalen over beter betaald werk in de havens, paktten ze hun schamele boeltje bij elkaar voor een verhuizing naar de stad. Maar omdat het leven in Rotterdam ook een stuk duurder was en pa niet altijd werk had, was de verhuizing geen sprong voorwaarts. Uiteindelijk eindigde het gezin in bittere armoede. Net zoals dat het gezin Gijzen in de boeken verging, want de jeugdjaren van Merijntje tonen grote gelijkenissen met de kindertijd van zijn schepper.

Onderwijzer

A.M. de Jong volgde een opleiding tot onderwijzer. Hij stond voor de klas in onder meer Delft en Haarlem en maakte later de overstap naar de journalistiek. Zo schreef hij voor socialistische kranten als Het Volk en het links-satirische weekblad De Notenkraker. Schrijvend streed hij voor zijn idealen, dromend van een wereld

waarin kinderen het beter zouden hebben dan hijzelf in zijn jeugd.

Voor 'Het Volk' maakte hij samen met de Vlaamse tekenaar George van Raemdonck de strip Bulletje en Bonestaak. Vanwege de herkenbare typetjes (een dikke en een dunne jongen) en de gedurfde onderwerpen die die twee aansneden (blote billen! scheldwoorden!) groeiden deze recht-voor-zijn-raap-stripfiguren uit tot helden. Want dat was nog eens wat anders, in die tijd van vooral brave, saai kinderliteratuur. Er zouden bijna zeventig boekjes verschijnen met de avonturen van Bulletje en Bonestaak. Dat die onder verzamelaars nog altijd gewild zijn, zegt iets over hun populariteit.

Een breed publiek, was altijd het doel van De Jong. „Ik heb er vanaf het begin af bewust naar gestreefd om boeken te schrijven die door arbeiders én intellectuelen gelezen zouden worden”, zei de schrijver in 1928.

Gewone man

Zijn betrokkenheid bij de 'gewone man' bracht hij in de praktijk bij vormingswerk voor de SDAP, de voorloper van de PvdA. Voor deze partij zat hij ook in de gemeenteraad, eerst in Bergen op Zoom (1927-1930), en vanaf 1939 in Blaricum. Ook bij zijn werk voor de Vara klonk zijn sympathie voor het volk door. Bij die omroep hield hij idealistische radio-praatjes, waarin hij zijn luisteraars warm maakte voor kunst en cultuur.

Fascisme

Met het oog op zijn omroepwerk ging De Jong in Blaricum wonen, waar hij zich - met dank aan Merijntje - een villa aan de Professor van Reeslaan kon veroorloven. Na het overlijden van zijn eerste vrouw woonde hij daar met zijn tweede echtgenote, de zangeres Wies Defresne. In die tijd ontbeet hij altijd met een beschuit, royaal belegd met boter en suiker: een goedmakertje om de armoe van zijn jonge jaren te verdringen, zei hij in een interview.

In zijn Blaricumse villa moet hij eind jaren dertig zijn boek 'De dans op de vulkaan' hebben geschreven: een felle aanklacht tegen het

Silbertanne

De moord op de schrijver A.M. de Jong was één van de eerste acties van het zogenoemde Silbertanne-moordcommando. Bij elkaar zou dit commando 56 moordaanslagen plegen, meestal bij hun slachtoffers thuis. Steeds ging het om mensen die zich kritisch hadden opgesteld ten opzichte van de bezetter of die zich openlijk oranjegezend toonden. De moorden waren represailles voor aanslagen van het verzet op Nederlanders die met de Duitsers samenwerkten, waarbij het Silbertanne-commando werkte met een strikte getalsverhouding: voor iedere omgebrachte collaborateur schoten ze als afrekening drie anti-Duitse Nederlanders dood. Hoewel de twee Nederlandse SS'ers die De Jong ombrachten altijd bleven ontkennen, werden ze na de oorlog tot twintig jaar cel veroordeeld. Lages kreeg levenslang, maar kwam na 21 jaar vrij. Albert Nijland - de buurman van de schrijver - kreeg 23 jaar cel. Bij het proces noemde de aanklager hem 'één van de meest perfide verraders in de regio'.

Willy Lages

ARCHIEFFOTO

opkomende nationaal-socialisme in die tijd. Een exemplaar van dit manifest ligt in het museum in Nieuw-Vossemeer. „Door dat boek is alles fout gegaan”, zegt museumvrijwilliger Marc van Tienen. „Daardoor kwam hij in het vizier van de NSB en de bezetter.”

Verzet

Na de inval van de Duitsers in 1940 probeerden de schrijver en zijn gezin via IJmuiden naar Engeland te vluchten. Toen dat mislukte,

A.M. de Jong

FOTO A.M. DE JONGMUSEUM

keerden ze terug naar Blaricum. Daar zong het verhaal rond dat de schrijver bij het verzet zat: een roddel verspreid door zijn achterbuurman, de NSB'er en jodenjager Albert Nijland. Toen er op zaterdagavond 16 oktober 1943 op Nijland werd geschoten, kwam die er goed vanaf, maar sloeg hij wel groot alarm. De mislukte aanslag vroeg om vergelding.

Twee dagen later kwamen Nederlandse SS'ers met een wagen van de Sicherheits-

dienst (SD) uit Amsterdam naar Blaricum. In die auto zat ook de beruchte oorlogsmisdadiger Willy Lages. Terwijl Lages in de wagen achterbleef, belden twee SS'ers bij De Jong aan met het smoesje dat er iets mis was met de verduistering van diens werkkamer. Om de boel te sussen, bood zijn vrouw het bezoek nog een kopje thee aan. Die thee dronk de visite gretig op, vertelt ze in een tv-documentaire die in het museum te zien is. Ook de sigaret die

de schrijver hen aanbod, rookten ze nog op. Maar er viel haar iets op, zegt mevrouw De Jong in de documentaire: „De mannen waren zenuwachtig en hielden hun handen de hele tijd in hun zakken.”

Keuken

Nadat zij zich in de keuken terugtrok, hoorde ze twee schoten. „Ik rende de gang in, gelijk met mijn stiefdochter die in de huiskamer zat. Hij lag daar. De deur stond wagenwijd open. Het was

stikdonker. Vreselijk luguber.” De schrijver was dodelijk getroffen in zijn hals-slagader. Hij lag languit in de hal, met zijn pantoffels aan. A.M. de Jong werd niet ouder dan 55 jaar.

Na de moord vond zijn weduwe een tekst de die schrijver kort daarvoor aan het papier had toevertrouwd. *‘Ik houd van het leven, dat weet je. Ik houd er meer van dan ik zeggen kan. Maar ik geloof dat een mens zijn lot niet in eigen hand heeft.’*

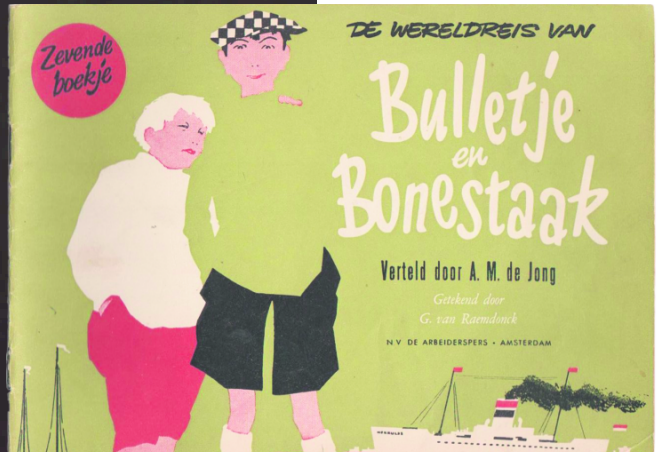
A.M. de Jong werd op 21 oktober 1943 gecremeerd in het crematorium in Velsen. Zijn as kreeg daar aanvankelijk een plek in het columbarium. Op 17 januari 1995 werd het verstrooid over de Noordzee.

De schrijver leeft voort in zijn boeken. Ook werden er straten naar hem vernoemd, zoals een laantje vlakbij zijn huis in Blaricum. Maar vooral zijn creatie Merijntje Gijzen blijft tot de verbeelding spreken: de tv-serie die de Vara in 1973 uitbracht

rond het dorpsjongetje, trok steeds vier miljoen kijkers. Bij het A.M. de Jong Museum koesteren ze die beelden in de vitrine.

Jan Vriend

Op uitnodiging van het A.M. de Jong Museum in Nieuw-Vossemeer houdt schrijver Jos Rampart op 18 oktober (19.30 uur) een lezing over de strijd van A.M. de Jong tegen het fascisme. www.amdejongmuseum.nl

Hij dronk nog thee met zijn moordenaars